

*А. А. Єзеров,
аспірант кафедри конституційного права ОНЮА*

НАУКОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ НАУКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

Вивчення конституційно-правових відносин починається з усвідомлення того, що цій категорії правових відносин належить визначальне місце у системі соціально-правової взаємодії, що існує у державі. Таке їх становище обумовлюється їхньою специфікою: вони є проявом соціального буття Конституції, складаючи її дієво-практичну основу та забезпечуючи зв'язок Основного Закону з найважливішими соціальними процесами шляхом своєрідного опосередкування конституційної практики [1]. Крім того, багатьом конституційним відносинам властивий найвищий рівень узагальнення та найбільш абстрактна форма взаємодії суб'єктів цих відносин.

Конституційно-правові відносини виступають формою юридичних зв'язків між суб'єктами правового спілкування, будучи одночасно результатом дії норм конституційного права як норм вищої юридичної сили та прямого механізму дії. Ці відносини виникають із практичної діяльності відповідних суб'єктів державно-правових зв'язків.

Особливий суб'єктний склад конституційних правовідносин також зумовлює їх специфічність, бо в жодному з видів правовідносин не бере участі, принаймні, такий суб'єкт, як український народ, особливим статусом характеризуються такі учасники конституційних правовідносин, як нація, територіальна громада, політична партія, парламент, президент, уряд. Як правило, ці суб'єкти є політичними інституціями чи утвореннями і відіграють неабияку роль у політичному житті держави та громадянського суспільства. На думку В. О. Лучіна, «конституційні правовідносини — це особлива, взята в єдності найбільш узагальнених і соціально значущих характеристик юридична форма політичних відносин» [2].

Політичні відносини як такі є результатом політичної активності своїх суб'єктів. За визначенням В. В. Речицького, «політична активність — є особливий вид людської діяльності (свідомої бездіяльності), що спрямована на досягнення будь-яких цілей як вторинного або кінцевого результату, і припускає у вигляді безпосередньої мети і первинного результату, а також обов'язковою попередньої умови своєї ефективності, реалізацію одного з різновидів соціального контакту.

Такий вид діяльності має тенденцію до розширення вибору можливих варіантів реалізації свого інтересу, і здійснюється переважно, але не виключно, на основі компромісу, у якому сфера свободи одних учасників цієї діяльності визначається межами свободи інших її учасників, що перебувають з першими у стані кооперації або, навпаки, конфлікту» [3].

Отже, політична активність, що виникає на основі розмаїття соціальних інтересів, зумовлених демократичним плюралізмом, викликає стан соціального напруження в суспільстві і, в свою чергу, створює умови для виникнення конфліктної ситуації, що може мати своїм наслідком виникнення конфлікту.

Якщо «стан кооперації» суб'єктів конституційно-правових відносин активно досліджується вітчизняними науковцями, то науковий пошук у сфері конституційного конфлікту майже відсутній.

З огляду на функціонування вітчизняного політикуму протягом років становлення суверенної України, не важко спрогнозувати підвищення наукового інтересу до цієї тематики. Відразу ж необхідно обмовитись про те, що наявність конституційних (державно-правових) конфліктів у суспільстві розглядається як невід'ємна складова суспільного прогресу, звісно якщо ці конфлікти виникають, протікають і вирішуються у рамках конституційного законодавства, бо конфліктність — це природна системна форма політичної активності. Ще в більшій мірі конфліктність конституційно-правових відносин властива державам, що перебувають на перехідному етапі свого розвитку. Перехід від однієї історичної формації до іншої неодмінно супроводжується розширенням прав одних соціальних груп за рахунок придушення інтересів інших соціальних груп, що має своїм наслідком поступове зростання соціальної напруженості, яка є, за визначенням М. Колоса, найважливішою характеристикою ступеня соціальної стабільності в державі, яку можна порівняти з барометром, стрілка якого коливається у діапазоні «соціальний порядок — соціальна дезорганізація» [4]. Отже можна зробити висновок, що ефективно розв'язання існуючих у суспільстві, що трансформується, конфліктів, у тому рахунку і конституційно-правових, послабить нестабільність, зніме соціальну напруженість і завершить у такий спосіб перехідний етап, бо вирішення конфліктів означає врахування всіх суспільних інтересів (досягнення суспільного консенсусу) або усунення конфліктуючої сторони.

Але, затягування перехідного процесу в Україні за оцінками деяких науковців уже перейшло критичну межу і спричинило зміни в структурі суспільно-політичних конфліктів. В. Литвин вважає, що в результаті цього «вони перетворилися з локальних (а під поняттям локального конфлікту тут мається на увазі не його місцевий характер, а те, що такий конфлікт завжди виникає на основі якоїсь однієї проблеми, яка може бути вирішена) на загальні [5]. Певним чином це нагадує ситуацію, коли вже забуті первісні, вихідні суперечки і політична конфронтація стала просто звичною. Тому значна кількість конфліктів, які сьогодні мають місце в державному житті України, потребують для свого вирішення вже не просто якоїсь одноразової дії чи одиничного рішення, а цілого комплексу надзвичайно складних заходів, які вимагають значних витрат політико-правових та організаційних ресурсів.

Тому, зважаючи на те, що здатність успішно виходити з конфліктних ситуацій, перетворювати політичний конфліктний потенціал на джерело суспільно-політичного розвитку засвідчує демократичність політичної системи і ефективність державного механізму, конституційно-конфліктологічна проблемати-

ка останнім часом викликає неабиякий науковий інтерес вчених. Але наукові дослідження у сфері конституційної конфліктології в Україні на сьогодні обмежуються лише постановкою питання про необхідність таких досліджень.

Беручи до уваги розширення діапазону наукових досліджень в сфері вітчизняного конституційного права, яке відбувається в умовах новітньої української державності, їхній проблемний характер та орієнтацію на вирішення практичних проблем державного будівництва, можна з упевненістю говорити про конституційну конфліктологію як про вельми перспективну доктринальну концепцію, яка в своєму розвитку неодмінно використовуватиме досягнення сучасної світової конституційної думки, досвід українського державного будівництва, а також здобутки інших наук — політології, соціології, психології, загальної та юридичної конфліктології тощо. Слід зауважити, що, за підрахунками І. В. Ващенко, «у науковому становленні конфліктології використовуються знання про конфлікт, що накопичені одинадцятьма науками» [6]. Це підтверджує думку В. Речицького про те, що «будь-який серйозний політичний феномен корисно вивчати силами відразу кількох наук» [7]. Розвиток зазначеного напрямку науки конституційного права України необхідний ще й з точки зору забезпечення в умовах конституційного динамізму невідставання науки від прикладних політичних рішень, забезпечити гідне наукове супроводження здійснюваних конституційних перетворень. І не повинно викликати подив, що цим питанням має займатися конституційне право, а не, скажімо, політологія (адже вивчаються саме політичні феномени), бо конституційному праву належить домінуюче місце в структурі політичних досліджень, а політична наука дає науці конституційного права філософське осмислення сутнісного змісту і форм життя у політичному суспільстві [8]. Крім того, конституційне право — це не суто юридична наука [9], і право — феномен політичний. Більш того, сама політика як така є предметом конституційного права як галузі права і як науки [10]. Слід зауважити, що світова конституційна думка вже не перше десятиліття наголошує на політологічному і соціологічному аспектах конституційного права [11]. Будучи первісно політологічними, соціологічними, психологічними і загальноправовими, категорії «конфлікт», «консенсус», «паритет», «делікт», «протиріччя», «компроміс», «моніторинг», «політична активність», «соціальний інтерес», «суспільна психологія», «суспільна злагода», «правова культура» тощо, в процесі становлення конституційної конфліктології мають і будуть пристосовуватися до конституційно-правової матерії і логічно опосередковувати явища реальної дійсності, що вивчаються конституційним правом, тим самим категоріально збагачуючи науку конституційного права.

Конституційна конфліктологія, вивчаючи сутність конституційного конфлікту як політико-правового явища, його витoki, причини та рушійні сили, а також динаміку і суб'єктний склад конфлікту, засоби та механізми розв'язання конфліктів, технології їх запобігання, має інструментарний характер і належить до такого розділу конституційного права як конституційна інженерія. Ця нова для вітчизняних вчених наукова концепція має забезпечити суттєве зростання значення науки національного конституційного права в цілому шля-

хом збільшення питомої ваги його участі в аналізі державно-правових конфліктів, прогнозуванні їх виникнення, пошуці механізмів їх вирішення, управлінні конфліктами. Одним з перших здобутків нової науки має стати розробка алгоритмів конфліктологічної експертизи конституційних актів, що слугуватиме своєрідним запобіжником розгортання конституційних конфліктів в українському суспільстві, а також продукування елементарних технологій вирішення конституційних конфліктів, методик їхньої профілактики.

Література

1. Тодыка Ю. Н. Конституционное право Украины: отрасль права, наука, учебная дисциплина: Учеб. пособие. — Х.: Фолно: Райдер, 1998. — С. 71.
2. Лучин В. О. Конституционные нормы и правоотношения. — М., 1997. — С. 13.
3. Речицкий В. В. Политическая активность: Конституционные аспекты. — К.: Сфера, 1999. — С. 56–57.
4. Колос М. Конфлікт: теорія і практика // Бюлетень національної служби посередництва і примирення. — 2003. — № 8. — С. 39.
5. Литвин В. В. Сучасна Україна у дзеркалі суспільно-політичних конфліктів // Урядовий кур'єр. — 2002. — 23 листоп. — С. 5.
6. Вашенко І. В. Загальні проблеми викладання конфліктології // Психологія: Зб. наук. праць / НПУ ім. М. П. Драгоманова. — 2002. — Вип. 15. — С. 13.
7. Речицкий В. В. Вказ. праця. — С. 5.
8. Современная буржуазная политическая наука: проблемы государства и демократии. — М.: Паука, 1982. — С. 9.
9. Ерменко Ю. К разработке предмета науки советского государственного права // Правоведение. — 1980. — № 6. — С. 37.
10. Таппенбаум В. Категории «политика» и «власть» в науке конституционного права // Проблемы конституционного права. — Саратов, 1974. — Вип. 1 (2). — С. 50.
11. Егоров С. А. Современная наука конституционного права США. — М., 1987. — С. 17.

УДК 342.8

*О. А. Підгорна,
здобувач ОНЮА*

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ВИБОРЧОГО ПРАВА В РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Процеси політичної та соціально-економічної модернізації держави та суспільства в Україні тісно та безпосередньо пов'язані з питаннями виборчої демократії, яка дає змогу відтворювати публічну владу, яка несе на себе тягар розробки та реалізації політики оновлення державних та суспільних інститутів. Тому питання виборчого права, розробки та підвищення ефективності виборчого законодавства, є сутнісними. Вони не тільки постійно знаходяться у колі актуальних соціальних та наукових проблем, але й набувають нової актуальності у процесі політичної та конституційної реформи, яка здійснюється в Україні.

Теоретичною базою наукових досліджень щодо профільного питання є праці вчених України, які досліджували проблеми безпосередньої демократії, наро-